

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (suurkoda)

5. juuni 2018*

Eelotsusetaotlus – Liidu kodakondsus – ELTL artikkel 21 – Liidu kodanike õigus liikmesriikide territooriumil vabalt liikuda ja elada – Direktiiv 2004/38/EÜ – Artikkel 3 – Soodustatud isikud – Liidu kodaniku pereliikmed – Artikli 2 punkti 2 alapunkt a – Mõiste „abikaasa“ – Abielu samasooliste isikute vahel – Artikkel 7 – Õigus elada riigis üle kolme kuu – Põhiõigused

Kohtuasjas C-673/16,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus) 29. novembri 2016. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 30. detsembril 2016, menetluses

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept

versus

Inspectoratul General pentru Imigrări,

Ministerul Afacerilor Interne,

menetluses osales:

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării,

EUROOPA KOHUS (suurkoda),

koosseisus: president K. Lenaerts, asepresident A. Tizzano, kodade presidendid R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič (ettekandja), J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas, C. G. Fernlund ja C. Vajda, kohtunikud E. Juhász, A. Arabadžiev, M. Safjan, D. Šváby, M. Berger, E. Jarašiūnas ja E. Regan,

kohtujurist: M. Wathelet,

kohtusekretär: ametnik R. Șereș,

arvestades kirjalikku menetlust ja 21. novembri 2017. aasta kohtuistungil esitatut,

* Kohtumenetluse keel: rumeeenia.

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- R. A. Coman ja R. C. Hamilton, esindajad: *consilier* R. Iordache, *consilier* R. Wintemute ja advokaat R.-I. Ionescu,
- Asociația Accept, esindajad: *consilier* R. Iordache, *consilier* R. Wintemute ja advokaat R.-I. Ionescu, keda abistas *solicitor* J. F. MacLennan,
- Rumeenia valitsus, esindajad: R.-H. Radu, C. M. Florescu, E. Gane ja R. Mangu, hiljem C.-R. Cantăr, C. M. Florescu, E. Gane ja R. Mangu,
- Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, esindajad: C. F. Asztalos, M. Roșu ja C. Vlad,
- Läti valitsus, esindajad: I. Kucina ja V. Soņeca,
- Ungari valitsus, esindajad: M. Z. Fehér, G. Koós ja M. M. Tátrai,
- Madalmaade valitsus, esindajad: M. A. M. de Ree ja K. Bulterman,
- Poola valitsus, esindajad: B. Majczyna, M. Kamejsza-Kozłowska ja M. Szwarc,
- Euroopa Komisjon, esindajad: L. Nicolae, E. Montaguti ja I. V. Rogalski,

olles 11. jaanuari 2018. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb seda, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/38/EÜ, mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil ning millega muudetakse määrust (EMÜ) nr 1612/68 ja tunnistatakse kehtetuks direktiivid 64/221/EMÜ, 68/360/EMÜ, 72/194/EMÜ, 73/148/EMÜ, 75/34/EMÜ, 75/35/EMÜ, 90/364/EMÜ, 90/365/EMÜ ja 93/96/EMÜ (ELT 2004, L 158, lk 77; ELT eriväljaanne 05/05, lk 46), artikli 2 punkti 2 alapunkti a, artikli 3 lõiget 1 ja lõike 2 punkte a ja b ning artikli 7 lõiget 2.
- 2 Taotlus on esitatud kohtuvaidluses, mille pooled on ühelt poolt Relu Adrian Coman ja Robert Clabourn Hamilton ning Asociația Accept (edaspidi koos „Coman jt“) ning teiselt poolt Inspectoratul General pentru Imigrări (sisserände peainspektsioon, Rumeenia) (edaspidi „inspektsioon“) ja Ministerul Afacerilor Interne (siseministeerium, Rumeenia) ja mis puudutab küsimust, millistel tingimustel võib R. C. Hamilton saada õiguse elada Rumeenias kauem kui kolm kuud.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Direktiivi 2004/38 põhjenduses 31 on märgitud:

„(31) Käesolevas direktiivis austatakse põhiõigusi ja -vabadusi ning järgitakse iseäranis Euroopa Liidu põhiõiguste hartas tunnustatud põhimõtteid. Kooskõlas hartas sisalduva diskrimineerimiskeeluga peaksid liikmesriigid käesolevat direktiivi rakendama,

diskrimineerimata käesoleva direktiivi alusel soodustatud isikuid soo, rassi, nahavärvuse, etnilise või sotsiaalse päritolu, geneetiliste omaduste, keele, usutunnistuse või veendumuste, poliitiliste või muude arvamuste, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, puuete, vanuse või seksuaalse sättumuse tõttu.“

- 4 Direktiivi artikli 2 „Mõisted“ punkti 2 alapunktides a ja b on ette nähtud:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

[...]

- 2) pereliige:

- a) abikaasa;
- b) partner, kellega liidu kodanik on sõlminud liikmesriigi õigusaktide kohaselt registreeritud kooselu, kui vastuvõtva liikmesriigi õigus käsitleb registreeritud kooselu abieluga võrdsena, kooskõlas vastuvõtva liikmesriigi asjaomastes õigusaktides sätestatud tingimustega;

[...]“

- 5 Direktiivi artiklis 3 „Soodustatud isikud“ on sätestatud:

„1. Käesolevat direktiivi kohaldatakse kõikide liidu kodanike suhtes, kes liiguvad liikmesriiki või elavad liikmesriigis, mille kodanikud nad ei ole, ja nende artikli 2 punktis 2 määratletud pereliikmete suhtes, kes on nendega kaasas või ühinevad nendega.

2. Ilma et see piiraks vaba liikumise ja elamise õigust, mis asjaomastel isikutel isiklikel alustel võib olla, peab vastuvõttev liikmesriik kooskõlas oma õigusaktidega hõlbustama järgmiste isikute riiki sisenemist ja seal elamist:

- a) muud pereliikmed, sõltumata nende kodakondsusest, kes ei kuulu artikli 2 punkti 2 määratluse alla ja kes on esmase elamisõigusega liidu kodaniku ülalpeetavad või leibkonna liikmed lähteriigis, või kui tõsised tervislikud põhjused nõuavad vältimatult, et liidu kodanik peab pereliiget isiklikult hooldama;
- b) partner, kellel on liidu kodanikuga püsiv ja nõuetekohaselt tõendatud suhe.

Vastuvõttev liikmesriik uurib põhjalikult isiku olukorda ja esitab talle võimaliku sisenemis- või elamiskeelu põhjendused.“

- 6 Direktiivi artikkel 7 „Üle kolmekuuline elamisõigus“ on sõnastatud järgmiselt:

„1. Kõikidel liidu kodanikel on õigus elada teise liikmesriigi territooriumil kauem kui kolm kuud, kui:

- a) nad tegutsevad vastuvõtvas liikmesriigis töötajate või füüsilisest isikust ettevõtjatena või
- b) neil on enda ja oma pere jaoks piisavalt vahendeid, et mitte koormata oma elamisperioodi ajal vastuvõtva liikmesriigi sotsiaalsüsteemi ja neil on vastuvõtva liikmesriigi üldine ravikindlustus või
- c)
 - nad on kantud mõne sellise era- või avalik-õigusliku õppeasutuse nimekirja, mis on vastuvõtvas liikmesriigis akrediteeritud või mida rahastatakse selle riigi õigusaktide või haldustavade põhjal, ja nende peamiseks eesmärgiks on õpingud, sealhulgas tööalane koolitus, ning

- neil on vastuvõtva liikmesriigi üldine ravikindlustus ja nad kinnitavad asjaomasele liikmesriigi asutusele avalduses või mõnes muus enda valitud dokumendis, et neil on enda ja oma pereliikmete jaoks piisavalt vahendeid, et mitte koormata oma elamisperioodi ajal vastuvõtva liikmesriigi sotsiaalsüsteemi, või
 - d) nad on punktides a, b või c nimetatud tingimustele vastava liidu kodaniku pereliikmed, kes on temaga kaasas või ühinevad temaga.
2. Lõikes 1 ettenähtud elamisõigus laieneb ka pereliikmetele, kes ei ole liikmesriigi kodanikud, kuid kes on liidu kodanikuga vastuvõtnas liikmesriigis kaasas või ühinevad temaga, kui kõnealune liidu kodanik vastab lõike 1 punktides a, b või c nimetatud tingimustele.
3. Lõike 1 punkti a kohaldamisel säilitab liidu kodanik, kes ei ole enam töötaja või füüsilisest isikust ettevõtja, töötaja või füüsilisest isikust ettevõtja staatuse, kui ta:
- a) ei saa haiguse või õnnetuse tagajärjel ajutiselt töötada;
 - b) on võetud nõuetekohaselt arvele töötuna endast sõltumatutel põhjustel pärast seda, kui ta on töötanud üle ühe aasta, ja on registreeritud asjaomases tööhõiveametis tööotsijaks;
 - c) on võetud nõuetekohaselt arvele töötuna endast sõltumatutel põhjustel pärast seda, kui ta on lõpetanud alla aastase tähtajalise töölepingu või jäänud töötuks endast sõltumatutel põhjustel esimese kaheteistkümneme kuu jooksul, ja on tööotsijana registreeritud asjaomases tööhõiveametis. Sellisel juhul säilitatakse töötaja staatus vähemalt kuueks kuuks;
 - d) osaleb tööalasel koolitusel. Kui töötaja ei ole töötanud endast sõltumatutel põhjustel, nõuab tema töötaja staatuse säilitamine, et koolitus oleks seotud eelmise tööga.
4. Erandina lõike 1 punktist d ja lõikest 2 on ainult abikaasal, artikli 2 lõike 2 punktis b sätestatud registreeritud partneril ja ülalpeetavatel lastel elamisõigus lõike 1 punktis c nimetatud tingimustele vastava liidu kodaniku pereliikmetena. Artikli 3 lõiget 2 kohaldatakse liidu kodaniku ja tema abikaasa või registreeritud partneri ülalpeetavate ülenejate lähisugulaste suhtes.“

Rumeenia õigus

- 7 Tsiviilseadustiku (Codul Civil) artikli 259 lõigetes 1 ja 2 on sätestatud:
- „1. Abielu on mehe ja naise vaheline vabatahtlik liit, mis sõlmitakse seaduses ette nähtud tingimustel.
 - 2. Mehel ja naisel on õigus abielluda pere loomise eesmärgil.“
- 8 Tsiviilseadustiku artikli 277 lõiked 1, 2 ja 4 on sõnastatud järgmiselt:
- „1. Samasooliste isikute vaheline abielu on keelatud.
 - 2. Samasooliste isikute vahelisi abielusid, mille kas Rumeenia või välisriikide kodanikud on sõlminud välisriigis, ei tunnustata Rumeenias. [...]
 - 4. Õigusnormid, mis käsitlevad Euroopa Liidu liikmesriikide ja Euroopa Majanduspiirkonna riikide kodanike õigust Rumeenia territooriumil vabalt liikuda, kuuluvad kohaldamisele.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 9 Rumeenia ja Ameerika kodanik R. A. Coman ning Ameerika kodanik R. C. Hamilton kohtusid New Yorgis (Ameerika Ühendriigid) 2002. aasta juunis ja elasid selles linnas koos 2005. aasta maist kuni 2009. aasta maini. Seejärel asus R. A. Coman elama Brüsselisse (Belgia), et töötada Euroopa Parlamendis parlamendiliikme assistendina, samas kui R. C. Hamilton jäi elama New Yorki. Nad abiellusid Brüsselis 5. novembril 2010.
- 10 R. A. Coman lõpetas 2012. aasta märtsis töötamise parlamendis, kuid jäi elama Brüsselisse, kus ta sai kuni 2013. aasta jaanuarini töötutoetust.
- 11 R. A. Coman ja R. C. Hamilton pöördusid 2012. aasta detsembris inspeksiooni poole, et saada teada, millise menetluse kohaselt ja millistel tingimustel võib R. C. Hamilton, kes ei ole liidu kodanik, R. A. Comani pereliikmena saada õiguse elada seaduslikult Rumeenias kauem kui kolm kuud.
- 12 Vastuseks nende küsimusele teatas inspeksioon 11. jaanuaril 2013 R. A. Comanile ja R. C. Hamiltonile, et viimasel on õigus elada riigis ainult kolm kuud, kuna tsiviilseadustiku kohaselt samasooliste isikute vahelist abielu ei tunnustata, ning et R. C. Hamiltonile antud ajutist luba elada Rumeenias ei saa pikendada perekonna taasühinemiseks.
- 13 Coman jt esitasid 28. oktoobril 2013 Judecătoria Sectorului 5 Bucureşti'le (Bukaresti 5. sektori esimese astme kohus, Rumeenia) inspeksiooni peale kaebuse, milles palusid tuvastada, et tegemist on diskrimineerimisega seksuaalse sättumuse alusel seoses liidus vabalt liikumise õiguse teostamisega, ning kohustada inspeksiooni diskrimineerimise lõpetama ja maksma neile hüvitist mittevavalise kahju eest.
- 14 Selle kohtuvaidluse raames esitasid nad väite, et tsiviilseadustiku artikli 277 lõiked 2 ja 4 on põhiseadusega vastuolus. Coman jt leiavad nimelt, et asjaolu, et elamisõiguse teostamisel ei tunnustata samasooliste isikute vahel välisriigis sõlmitud abielu, rikub Rumeenia põhiseaduse sätteid, mis kaitsevad õigust intiim-, perekonna- ja eraelule, ning võrdsuse põhimõtet käsitlevaid sätteid.
- 15 Judecătoria Sectorului 5 Bucureşti (Bukaresti 5. sektori esimese astme kohus) pöördus 18. detsembri 2015. aasta määrusega Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus) poole, et viimane võtaks nimetatud väite suhtes seisukoha.
- 16 Curtea Constituțională (konstitutsioonikohus) märgib, et käesolev kohtuasi puudutab liidu kodaniku ja tema samast soost abikaasa, kes on kolmanda riigi kodanik, vahel välisriigis seaduslikult sõlmitud abielu tunnustamist seoses õigusega perekonnavalule ja õigusega vabalt liikuda seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise keelu vaatenurgast. Selles kontekstis on nimetatud kohtul kahtlused, kuidas tõlgendada mitut direktiivi 2004/38 asjakohastes sätetes kasutatud mõistet koostoimes põhiõiguste hartaga (edaspidi „harta“) ja Euroopa Kohtu ning Euroopa Inimõiguste Kohtu hiljutise praktikaga.
- 17 Neil asjaoludel otsustas Curtea Constituțională (konstitutsioonikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
 - „1. Kas mõiste „abikaasa“ direktiivi 2004/38 artikli 2 punkti 2 alapunkti a tähenduses koostoimes harta artiklitega 7, 9, 21 ja 45 hõlmab isikut, kellel on sellise riigi kodakondsus, mis ei ole Euroopa Liidu liikmesriik, ja kes on samast soost kui Euroopa Liidu kodanik, kellega ta on seaduslikult abiellunud mõne muu liikmesriigi õiguse alusel kui vastuvõttev liikmesriik?
 2. Kas juhul, kui vastus on jaatav, nõuavad direktiivi 2004/38 artikli 3 lõige 1 ja artikli 7 lõige [2] koostoimes harta artiklitega 7, 9, 21 ja 45, et vastuvõttev liikmesriik annaks Euroopa Liidu kodaniku samast soost abikaasale oma territooriumil elamise õiguse kauemaks kui kolm kuud?

3. Kas juhul, kui vastus esimesele küsimusele on eitav, võib isiku, kellel on sellise riigi kodakondsus, mis ei ole Euroopa Liidu liikmesriik, ja kes on samast soost kui Euroopa Liidu kodanik, kellega ta on seaduslikult abiellunud mõne muu liikmesriigi õiguse alusel kui vastuvõttev liikmesriik, kvalifitseerida „muuks pereliikmeks“ direktiivi 2004/38 artikli 3 lõike 2 punkti a tähenduses või „partneriks, kellel on liidu kodanikuga püsiv ja nõuetekohaselt tõendatud suhe“ direktiivi artikli 3 lõike 2 punkti b tähenduses, mis toob kaasa vastuvõtva riigi kohustuse hõlbustada asjaomase isiku riiki sisenemist ja seal elamist, isegi kui vastuvõttev riik ei tunnusta samasooliste isikute vahelisi abielusid ega ole ette näinud ühtegi muud alternatiivset õigusliku tunnustamise vormi, näiteks registreeritud kooselu?
4. Kas juhul, kui vastus kolmandale küsimusele on jaatav, nõuavad direktiivi 2004/38 artikli 3 lõige 2 ja artikli 7 lõige 2 koostoimes harta artiklitega 7, 9, 21 ja 45, et vastuvõttev liikmesriik annaks Euroopa Liidu kodaniku samast soost abikaasale oma territooriumil elamise õiguse kauemaks kui kolm kuud?“

Eelotsuse küsimuste analüüs

Sissejuhatavad märkused

- 18 Väärrib märkimist, et Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt on direktiivi 2004/38 eesmärk hõlbustada liidu kodanikele ELTL artikli 21 lõikega 1 vahetult antud individuaalse põhiõiguse liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil teostamist ning seda õigust tugevdada (12. märtsi 2014. aasta kohtuotsus O. ja B., C-456/12, EU:C:2014:135, punkt 35; 18. detsembri 2014. aasta kohtuotsus McCarthy jt, C-202/13, EU:C:2014:2450, punkt 31, ning 14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 31).
- 19 Vastavalt direktiivi 2004/38 artikli 3 lõikele 1 kohaldatakse seda direktiivi kõikide liidu kodanike suhtes, kes liiguvad liikmesriiki või elavad liikmesriigis, mille kodanikud nad ei ole, ja nende pereliikmete suhtes, kes on määratletud sama direktiivi artikli 2 punktis 2 ja kes on nendega kaasas või ühinevad nendega.
- 20 Sellega seoses on Euroopa Kohus korduvalt leidnud, et direktiivi 2004/38 sätete grammatilisel, süstemaatilisel ja teleoloogilisel tõlgendamisel ilmneb, et see direktiiv reguleerib ainult liidu kodaniku sellistesse liikmesriikidesse sisenemise ja seal elamise tingimusi, mille kodanik ta ei ole, ning see ei saa olla aluseks liidu kodaniku pereliikmest kolmanda riigi kodaniku tuletatud elamisõigusele liikmesriigis, mille kodakondsus liidu kodanikul on (vt selle kohta 12. märtsi 2014. aasta kohtuotsus O. ja B., C-456/12, EU:C:2014:135, punkt 37; 10. mai 2017. aasta kohtuotsus Chavez-Vilchez jt, C-133/15, EU:C:2017:354, punkt 53, ning 14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 33).
- 21 Nagu käesoleva kohtuotsuse punktides 9–11 märgitud, pöördusid Rumeenia ja Ameerika kodanik R. A. Coman ning Ameerika kodanik R. C. Hamilton käesoleval juhul inspektsiooni poole, et saada teada, millise menetluse kohaselt ja millistel tingimustel R. C. Hamilton võib R. A. Comani pereliikmena saada tuletatud elamisõiguse Rumeenias ehk liikmesriigis, mille kodakondsus on R. A. Comanil. Sellest järeldub, et direktiiv 2004/38, mille tõlgendust eelotsusetaotluse esitanud kohus palub, ei saa olla R. C. Hamiltoni tuletatud elamisõiguse aluseks.
- 22 Samas on Euroopa Kohus korduvalt leidnud, et isegi kui eelotsusetaotluse esitanud kohus on oma küsimustes formaalselt piirdunud ainult direktiivi 2004/38 sätete tõlgenduse küsimisega, ei takista see asjaolu Euroopa Kohtul esitada talle kõiki liidu õiguse tõlgendamise juhiseid, mis võivad olla tarvilikud eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses oleva kohtuasja lahendamisel, olenemata sellest, kas see

kohus on neile oma küsimustes viidanud või mitte (vt selle kohta 10. mai 2017. aasta kohtuotsus Chavez-Vilchez jt, C-133/15, EU:C:2017:354, punkt 48, ning 14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 28 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 23 Sellega seoses on Euroopa Kohus juba teatud juhtudel tunnistanud, et liidu kodaniku pereliikmetest kolmandate riikide kodanikel, kellel direktiivi 2004/38 sätete alusel ei ole tuletatud elamisõigust liikmesriigis, mille kodakondsus liidu kodanikul on, võib see õigus siiski olla ELTL artikli 21 lõike 1 alusel (14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 46).
- 24 Täpsemalt leidis Euroopa Kohus, et kui liidu kodanik on ajal, mil ta direktiivis 2004/38 ette nähtud tingimuste kohaselt ja neid tingimusi järgides elab realselt liikmesriigis, mille kodanik ta ei ole, selles liikmesriigis alustanud või tugevdanud perekonnaelu, on asjaomasele liidu kodanikule ELTL artikli 21 lõikest 1 tulenevate õiguste soovitava toime huvides nõutav, et perekonnaelu, mis sellel kodanikul oli nimetatud liikmesriigis, saaks jätkuda tema tagasipöördumisel liikmesriiki, mille kodanik ta on, seeläbi, et asjaomasele kolmanda riigi kodanikust pereliikmele antakse tuletatud elamisõigus. Nimelt, kui sellist tuletatud elamisõigust ei antaks, võiks see pärssida liidu kodaniku tahet lahkuda liikmesriigist, mille kodakondsus tal on, et teostada ELTL artikli 21 lõike 1 alusel teises liikmesriigis elamise õigust, kuna ta ei saa olla kindel, et tal on võimalik oma päritoluliikmesriigis jätkata perekonnaelu, mida ta vastuvõtvas liikmesriigis on alustanud või tugevdanud (vt selle kohta 12. märtsi 2014. aasta kohtuotsus O. ja B., C-456/12, EU:C:2014:135, punkt 54 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 25 Mis puudutab tuletatud elamisõiguse andmise tingimusi, siis rõhutas Euroopa Kohus, et need ei tohi olla rangemad tingimustest, mis on direktiiviga 2004/38 ette nähtud niisuguse elamisõiguse andmiseks kolmanda riigi kodanikule, kes on sellise liidu kodaniku pereliige, kes on teostanud oma õigust vabalt liikuda, asudes elama liikmesriiki, mille kodanik ta ei ole. Seda direktiivi tuleb nimelt käesoleva kohtuotsuse eelmises punktis silmas peetud olukorra suhtes kohaldada analoogia alusel (vt selle kohta 12. märtsi 2014. aasta kohtuotsus O. ja B., C-456/12, EU:C:2014:135, punktid 50 ja 61; 10. mai 2017. aasta kohtuotsus Chavez-Vilchez jt, C-133/15, EU:C:2017:354, punktid 54 ja 55, ning 14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 61).
- 26 Käesoleval juhul põhinevad eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused eeldusel, et direktiivi 2004/38 artikli 7 lõike 1 alusel tegeliku Belgias elamise ajal alustas või tugevdas R. A. Coman perekonnaelu R. C. Hamiltoniga.
- 27 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimustele vastamisel tuleb lähtuda eespool esitatud kaalutlustest.

Esimene küsimus

- 28 Esimese küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas olukorras, kus liidu kodanik on kasutanud oma liikumisvabadust, liikudes liikmesriiki, mille kodanik ta ei ole, ja realselt elades seal kooskõlas direktiivi 2004/38 artikli 7 lõikes 1 ette nähtud tingimustega, ning on alustanud või tugevdanud sel ajal perekonnaelu samast soost kolmanda riigi kodanikuga, kellega ta on ennast sidunud vastuvõtvas liikmesriigis seaduslikult sõlmitud abielu teel, tuleb ELTL artikli 21 lõiget 1 tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui selle liikmesriigi pädevad asutused, mille kodakondsus on liidu kodanikul, keelduvad andmast selle liikmesriigi territooriumil elamise õigust nimetatud kolmanda riigi kodanikule, põhjendusel et kõnealuse liikmesriigi õiguses ei ole ette nähtud abielu samasooliste isikute vahel.
- 29 Tuleb märkida, et Rumeenia kodanikuna on R. A. Comanil ELTL artikli 20 lõike 1 kohaselt liidu kodaniku staatus.

- 30 Sellega seoses on Euroopa Kohus korduvalt leidnud, et liidu kodaniku staatus on liikmesriikide kodanike põhistaatus (20. septembri 2001. aasta kohtuotsus Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, punkt 31; 8. märtsi 2011. aasta kohtuotsus Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, punkt 41, ja 2. juuni 2016. aasta kohtuotsus Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punkt 29).
- 31 Nagu nähtub Euroopa Kohtu praktikast, võib liikmesriigi kodanik, kes nagu põhikohtuasjas on liidu kodanikuna kasutanud õigust vabalt liikuda ja elada muu kui oma päritoluliikmesriigi territooriumil, tugineda selle staatusega kaasnevatele õigustele, sealhulgas ELTL artikli 21 lõikes 1 sätestatud õigustele, vajaduse korral ka oma päritoluliikmesriigi suhtes (vt selle kohta 23. oktoobri 2007. aasta kohtuotsus Morgan ja Bucher, C-11/06 ja C-12/06, EU:C:2007:626, punkt 22; 18. juuli 2013. aasta kohtuotsus Prinz ja Seeberger, C-523/11 ja C-585/11, EU:C:2013:524, punkt 23, ning 14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 51).
- 32 Õigused, mis sellest sättest liikmesriikide kodanikele tulenevad, hõlmavad õigust nii vastuvõtvast liikmesriigis kui ka liikmesriigis, mille kodakondsus neil on, kui nad sellesse liikmesriiki tagasi pöörduvad, elada tavalist perekonnaelu koos oma pereliikmetega (vt selle kohta 7. juuli 1992. aasta kohtuotsus Singh, C-370/90, EU:C:1992:296, punktid 21 ja 23, ning 14. novembri 2017. aasta kohtuotsus Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punkt 52 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 33 Mis puudutab küsimust, kas eelmises punktis nimetatud „pereliikmed“ hõlmavad liidu kodanikuga samast soost kolmanda riigi kodanikku, kelle abielu liidu kodanikuga sõlmiti liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, siis väärib kõigepealt märkimist, et direktiivi 2004/38, mis – nagu käesoleva kohtuotsuse punktis 25 mainitud – on analoogia alusel kohaldatav sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas, artikli 2 punkti 2 alapunktis a on „abikaasat“ konkreetselt nimetatud kui „pereliiget“.
- 34 Selles sättes silmas peetud mõiste „abikaasa“ tähistab isikut, kes on teise isikuga seotud abielu kaudu (vt selle kohta 25. juuli 2008. aasta kohtuotsus Metock jt, C-127/08, EU:C:2008:449, punktid 98 ja 99).
- 35 Mis puudutab küsimust, kas see mõiste hõlmab liidu kodanikuga samast soost kolmanda riigi kodanikku, kelle abielu liidu kodanikuga sõlmiti liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, siis tuleb kõigepealt rõhutada, et mõiste „abikaasa“ direktiivi 2004/38 tähenduses on sooneutraalne ja võib seega hõlmata asjaomase liidu kodaniku samasoolist abikaasat.
- 36 Seejärel tuleb märkida, et kui seoses sellise partneri „pereliikmeks“ kvalifitseerimisega, kellega liidu kodanik on sõlminud liikmesriigi õigusaktide kohaselt registreeritud kooselu, on direktiivi 2004/38 artikli 2 punkti 2 alapunktis b viidatud tingimustele, mis on sätestatud selle liikmesriigi asjaomastes õigusaktides, kuhu nimetatud kodanik kavatseb liikuda või kus ta kavatseb elada, siis direktiivi artikli 2 punkti 2 alapunkt a, mis on käesolevas asjas kohaldatav analoogia alusel, ei sisalda seevastu niisugust viidet seoses mõistega „abikaasa“ direktiivi tähenduses. Sellest järeldub, et liikmesriik ei tohi oma riigisisesele õigusele tuginedes keelduda oma territooriumil tunnustamast – ainuüksi kolmanda riigi kodanikule tuletatud elamisõiguse andmiseks – abielu, mille kolmanda riigi kodanik on samast soost liidu kodanikuga sõlminud mõnes teises liikmesriigis viimati nimetatud riigi õiguse kohaselt.
- 37 Perekonnaseis, mille alla kuuluvad ka abielu reguleerivad eeskirjad, on tõepoolest liikmesriikide pädevusse kuuluv valdkond ja liidu õigus ei kahanda seda pädevust (vt selle kohta 2. oktoobri 2003. aasta kohtuotsus Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, punkt 25; 1. aprilli 2008. aasta kohtuotsus Maruko, C-267/06, EU:C:2008:179, punkt 59, ning 14. oktoobri 2008. aasta kohtuotsus Grunkin ja Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punkt 16). Liikmesriikidel on seega vabadus samasooliste isikute vaheline abielu ette näha või mitte (24. novembri 2016. aasta kohtuotsus Parris, C-443/15, EU:C:2016:897, punkt 59).
- 38 Juurdunud kohtupraktikast nähtub siiski, et liikmesriigid peavad selle pädevuse teostamisel järgima liidu õigust ja eriti aluslepingu sätteid, mis käsitlevad liidu iga kodaniku vabadust liikuda ja elada liikmesriikide territooriumil (vt selle kohta 2. oktoobri 2003. aasta kohtuotsus Garcia Avello, C-148/02,

EU:C:2003:539, punkt 25; 14. oktoobri 2008. aasta kohtuotsus Grunkin ja Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punkt 16, ning 2. juuni 2016. aasta kohtuotsus Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punkt 32).

- 39 Kui aga jätta liikmesriikidele võimalus anda luba oma territooriumile sisenemiseks või seal elamiseks või keelduda sellise loa andmisest kolmanda riigi kodanikule, kelle abielu samast soost liidu kodanikuga on sõlmitud liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, olenevalt sellest, kas riigisisestes õigusnormides on samasooliste isikute vaheline abielu ette nähtud või mitte, tooks see kaasa olukorra, kus selliste liidu kodanike liikumisvabadus, kes on seda juba kasutanud, sõltuks liikmesriigiti riigisisestest õigusnormidest (vt analoogia alusel 25. juuli 2008. aasta kohtuotsus Metock jt, C-127/08, EU:C:2008:449, punkt 67). Niisugune olukord oleks vastuolus Euroopa Kohtu praktikaga, millele viitas kohtujurist oma ettepaneku punktis 73 ja mille kohaselt ei või direktiivi 2004/38 konteksti ja eesmärke arvestades selle sätteid, mis on käesolevas asjas kohaldatavad analoogia alusel, tõlgendada kitsalt ja neilt ei tohi mingil juhul võtta nende soovitatavat toimet (25. juuli 2008. aasta kohtuotsus Metock jt, C-127/08, EU:C:2008:449, punkt 84, ning 18. detsembri 2014. aasta kohtuotsus McCarthy jt, C-202/13, EU:C:2014:2450, punkt 32).
- 40 Sellest järeldub, et see, kui liikmesriigi asutused keelduvad tunnustamast ainuüksi kolmanda riigi kodanikule tuletatud elamisõiguse andmiseks abielu, mille viimane on samast soost liidu kodanikuga, kes on selle liikmesriigi kodanik, sõlminud mõnes teises liikmesriigis tegeliku elamise ajal viimati nimetatud riigi õiguse kohaselt, võib takistada liidu kodanikul teostada oma ELTL artikli 21 lõikega 1 kehtestatud õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil. Niisugune keeldumine toob nimelt kaasa selle, et liidu kodanik võib jääda ilma võimalusest tagasi pöörduda liikmesriiki, mille kodanik ta on, koos oma abikaasaga.
- 41 Samas nähtub väljakujunenud kohtupraktikast, et isikute vaba liikumise piirang, mis nagu põhikohtuasjas ei sõltu asjaomaste isikute kodakondsusest, võib olla põhjendatud, kui see rajaneb objektiivsetel üldise huvi kaalutlustel ja on riigisiseses õiguses õiguspäraselt taotletava eesmärgiga proportsionaalne (vt selle kohta 14. oktoobri 2008. aasta kohtuotsus Grunkin ja Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punkt 29; 26. veebruari 2015. aasta kohtuotsus Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, punkt 34, ning 2. juuni 2016. aasta kohtuotsus Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punkt 48). Euroopa Kohtu praktikast ilmneb, et meede on proportsionaalne, kui see on taotletava eesmärgi saavutamiseks sobiv ega ületa selle saavutamiseks vajalikku (26. veebruari 2015. aasta kohtuotsus Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, punkt 34 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 42 Mis puudutab üldise huviga seotud põhjendusi, siis tuleb tõdeda, et mitu valitsust, kes esitasid Euroopa Kohtule oma seisukohad, tõid sellega seoses esile abielu instituudi põhjaneva laadi ja paljude liikmesriikide soovi säilitada selle instituudi käsitus mehe ja naise vahelise liiduna, mida kaitstakse teatud liikmesriikides konstitutsiooniliste õigusnormide tasandil. Nii märkis Läti valitsus kohtuistungil, et kui oletada, et niisugustel asjaoludel nagu põhikohtuasjas aset leidev keeldumine tunnustada samasooliste isikute vahelist abielu, mis on sõlmitud teises liikmesriigis, kujutab endast ELTL artikli 21 piirangut, on see piirang põhjendatud avaliku korra ja rahvusliku identiteedi kaalutlustega, millele on viidatud ELL artikli 4 lõikes 2.
- 43 Sellega seoses väärrib märkimist, et vastavalt ELL artikli 4 lõikele 2 austab liit oma liikmesriikide rahvuslikku identiteeti, mis on omane nende poliitilistele ja põhiseaduslikele põhistruktuuridele (vt selle kohta samuti 2. juuni 2016. aasta kohtuotsus Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punkt 73 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 44 Lisaks on Euroopa Kohus korduvalt leidnud, et mõistet „avalik kord“ kui põhivabadusest tehtava erandi põhjendust tuleb tõlgendada kitsalt, nii et iga liikmesriik ei saaks selle ulatust kindlaks määrata ühepoolset, ilma liidu institutsioonide poolse kontrollita. Sellest tulenevalt võib avalikule korrale tugineda üksnes siis, kui esineb mõnda ühiskonna põhihuvi ähvardav tõeline ja piisavalt tõsine oht (vt

selle kohta 2. juuni 2016. aasta kohtuotsus *Bogendorff von Wolffersdorff*, C-438/14, EU:C:2016:401, punkt 67, ning 13. juuli 2017. aasta kohtuotsus *E*, C-193/16, EU:C:2017:542, punkt 18 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 45 Selle kohta tuleb tõdeda, et liikmesriigi kohustus tunnustada – ainuüksi kolmanda riigi kodanikule tuletatud elamisõiguse andmiseks – samasooliste isikute vahelist abielu, mis on sõlmitud mõnes teises liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, ei kahjusta esimeses liikmesriigis abielu instituuti, mis on määratletud riigisisese õigusega ja kuulub liikmesriikide pädevusse, nagu on käesoleva kohtuotsuse punktis 37 mainitud. See ei tähenda, et nimetatud liikmesriik peaks oma riigisiseses õiguses ette nägema samasooliste isikute vahelise abielu instituut. See piirdub kohustusega tunnustada niisuguseid abielusid, mis on sõlmitud mõnes teises liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, ning seda üksnes selleks, et kõnealused isikud saaksid teostada oma õigusi, mis tulenevad liidu õigusest.
- 46 Ainuüksi kolmanda riigi kodanikule tuletatud elamisõiguse andmiseks abielu tunnustamise kohustus ei väära seega asjaomase liikmesriigi rahvuslikku identiteeti ega ohusta tema avalikku korda.
- 47 Tuleb lisada, et liikmesriigi meede, mis võib takistada isikute vaba liikumist, võib olla põhjendatud üksnes juhul, kui meede on kooskõlas hartas tunnustatud põhiõigustega, mille järgimise tagab Euroopa Kohus (vt analoogia alusel 13. septembri 2016. aasta kohtuotsus *Rendón Marín*, C-165/14, EU:C:2016:675, punkt 66).
- 48 Mis puudutab direktiivi 2004/38 artikli 2 punkti 2 alapunktis a sisalduvat mõistet „abikaasa“, siis on harta artikliga 7 tagatud õigus era- ja perekonnaelu puutumatusale põhiõigus.
- 49 Nagu sellega seoses nähtub selgitustest põhiõiguste harta kohta (ELT 2007, C 303, lk 17), on vastavalt harta artikli 52 lõikele 3 harta artikliga 7 tagatud õigustel sama tähendus ja ulatus kui 4. novembril 1950 Roomas alla kirjutatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 8 tagatud õigustel.
- 50 Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast aga ilmneb, et homoseksuaalse paari suhe võib olla hõlmatud nii mõistega „eraelu“ kui ka mõistega „perekonnaelu“ samadel alustel nagu vastassugupooltega paari puhul, kes on samas olukorras (EIK 7. novembri 2013. aasta kohtuotsus *Vallianatos jt vs. Kreeka*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, punkt 73, ning EIK 14. detsembri 2017. aasta kohtuotsus *Orlandi jt vs. Itaalia*, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, punkt 143).
- 51 Pidades silmas kõiki eespool toodud kaalutlusi, tuleb esimesele küsimusele vastata, et olukorras, kus liidu kodanik on kasutanud oma liikumisvabadust, liikudes liikmesriiki, mille kodanik ta ei ole, ja reaalselt elades seal kooskõlas direktiivi 2004/38 artikli 7 lõikes 1 ette nähtud tingimustega, ning on alustanud või tugevdanud sel ajal perekonnaelu samast soost kolmanda riigi kodanikuga, kellega ta on ennast sidunud vastuvõtvast liikmesriigis seaduslikult sõlmitud abielu teel, tuleb ELTL artikli 21 lõiget 1 tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui selle liikmesriigi pädevad asutused, mille kodakondsus on liidu kodanikul, keelduvad andmast selle liikmesriigi territooriumil elamise õigust nimetatud kolmanda riigi kodanikule, põhjendusel et kõnealuse liikmesriigi õiguses ei ole ette nähtud abielu samasooliste isikute vahel.

Teine küsimus

- 52 Teise küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt selgitada, kas juhul, kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, tuleb ELTL artikli 21 lõiget 1 tõlgendada nii, et sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas on liidu kodanikuga samast soost kolmanda riigi kodanikul, kelle abielu liidu kodanikuga on sõlmitud liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, õigus elada kauem kui kolm kuud selle liikmesriigi territooriumil, mille kodakondsus on liidu kodanikul.

- 53 Nagu käesoleva kohtuotsuse punktides 23 ja 24 märgitud, siis juhul, kui liidu kodanik on ajal, mil ta direktiivis 2004/38 ette nähtud tingimuste kohaselt ja neid tingimusi järgides elab reaalselt liikmesriigis, mille kodanik ta ei ole, seal alustanud või tugevdanud perekonnaelu, on asjaomasele liidu kodanikule ELTL artikli 21 lõikest 1 tulenevate õiguste soovitava toime huvides nõutav, et perekonnaelu, mis sellel kodanikul oli nimetatud liikmesriigis, saaks jätkuda tema tagasipöördumisel liikmesriiki, mille kodanik ta on, seeläbi, et asjaomasele kolmanda riigi kodanikust pereliikmele antakse tuletatud elamisõigus.
- 54 Mis puudutab tuletatud elamisõiguse andmise tingimusi, siis nagu käesoleva kohtuotsuse punktis 25 on mainitud, on Euroopa Kohus rõhutanud, et need ei tohi olla rangemad tingimustest, mis on direktiiviga 2004/38 ette nähtud elamisõiguse andmiseks kolmanda riigi kodanikule, kes on sellise liidu kodaniku pereliige, kes on teostanud oma õigust vabalt liikuda, asudes elama liikmesriiki, mille kodanik ta ei ole.
- 55 Nagu sellega seoses nähtub direktiivi 2004/38 artikli 7 lõikest 2, laieneb selle artikli lõikes 1 ette nähtud elamisõigus ka pereliikmetele, kes ei ole liikmesriigi kodanikud, kuid kes on liidu kodanikuga vastuvõtvast liikmesriigis kaasas või ühinevad temaga, kui kõnealune liidu kodanik vastab sama artikli lõike 1 punktis a, b või c nimetatud tingimustele.
- 56 Eespool toodud kaalutlusi silmas pidades tuleb teisele küsimusele vastata, et ELTL artikli 21 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas on liidu kodanikuga samast soost kolmanda riigi kodanikul, kelle abielu liidu kodanikuga on sõlmitud liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, õigus elada kauem kui kolm kuud selle liikmesriigi territooriumil, mille kodakondsus on liidu kodanikul. Tuletatud elamisõiguse suhtes ei või kehtida direktiivi 2004/38 artiklis 7 sätestatutest rangemad tingimused.

Kolmas ja neljas küsimus

- 57 Arvestades esimesele ja teisele küsimusele antud vastust, ei ole vaja kolmandale ja neljandale küsimusele vastata.

Kohtukulud

- 58 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (suurkoda) otsustab:

- 1. Olukorras, kus liidu kodanik on kasutanud oma liikumisvabadust, liikudes liikmesriiki, mille kodanik ta ei ole, ja reaalselt elades seal kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/38/EÜ (mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil ning millega muudetakse määrust (EMÜ) nr 1612/68 ja tunnistatakse kehtetuks direktiivid 64/221/EMÜ, 68/360/EMÜ, 72/194/EMÜ, 73/148/EMÜ, 75/34/EMÜ, 75/35/EMÜ, 90/364/EMÜ, 90/365/EMÜ ja 93/96/EMÜ) artikli 7 lõikes 1 ette nähtud tingimustega, ning on alustanud või tugevdanud sel ajal perekonnaelu samast soost kolmanda riigi kodanikuga, kellega ta on ennast sidunud vastuvõtvast liikmesriigis seaduslikult sõlmitud abielu teel, tuleb ELTL artikli 21 lõiget 1 tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui selle liikmesriigi pädevad asutused, mille kodakondsus on liidu kodanikul, keelduvad andmast selle liikmesriigi territooriumil elamise õigust nimetatud kolmanda riigi kodanikule, põhjendusel et kõnealuse liikmesriigi õiguses ei ole ette nähtud abielu samasooliste isikute vahel.**

2. ELTL artikli 21 lõiget 1 tuleb tõlgendada nii, et sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas on liidu kodanikuga samast soost kolmanda riigi kodanikul, kelle abielu liidu kodanikuga on sõlmitud liikmesriigis selle riigi õiguse kohaselt, õigus elada kauem kui kolm kuud selle liikmesriigi territooriumil, mille kodakondsus on liidu kodanikul. Tuletatud elamisõiguse suhtes ei või kehtida direktiivi 2004/38 artiklis 7 sätestatutest rangemad tingimused.

Allkirjad